

Ярошевська О.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
Класичний приватний університет*

ДЕРИВАТИВИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОНДОВОГО РИНКУ

Глобалізація світового фінансового ринку супроводжується зміною його інституціональної структури, зростанням функціонального потенціалу і його значущістю в економічній системі [1, с. 256]. Економічний розвиток заснований на створенні і розвитку таких типів інституціональних інновацій, які ведуть до зниження витрат трансакцій на фінансовому ринку, а саме: організаційні нововведення, інструменти примусу виконання контрактів і адаптації (відхилення) до формальних інститутів; інновації, що знижують інформаційні трансакційні витрати; інновації інститутів, які трансформують невизначеність у ризик; інновації, що забезпечують вирівнювання норм діяльності всіх економічних суб'єктів.

Ринок цінних паперів у логіці інституціонального розвитку є особливим інститутом, насамперед регулятивним. Разом з тим, як інституціональна інновація системного рівня і характеру він здатний забезпечити всі названі напрями інституціонального розвитку в економіці на основі системи своїх внутрішніх інститутів, фондових механізмів та інституціональних особливостей самого фондового ринку. Таким чином, функціонування фондового ринку створює багатогранний потенціал інституціонального розвитку економіки й економічного зростання.

Інновації є одним із основних нефінансових показників формування конкурентної позиції підприємства на фондовому ринку при залученні ним фінансових ресурсів [2, с. 171]. Проте, напрям впливу інноваційної діяльності на дохідність, системний та ідіосинкратичний ризику, притаманні цінним паперам, не є однозначним, а залежить від правових, економічних (зовнішніх і внутрішніх) та соціокультурних особливостей середовища функціонування підприємств.

Одним із найбільш вагомих питань українського фондового ринку є необхідність вдосконалення його регулювання відповідно до процесів ринкових перетворень в країні. Побудова ефективного фондового ринку потребує інноваційних підходів до вирішення наявних проблем. Державне регулювання ринку цінних паперів передбачає здійснення комплексних заходів щодо впорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

Фондовий ринок України знаходиться на межі системних перетворень, обумовлених поширенням інновацій у сфері регулювання ринків деривативів, РЕПО, інститутів спільного інвестування та вказує на необхідність подальшого його вдосконалення та реформування [3, с. 266].

Похідні фінансові інструменти, або деривативи, (derivative financial instruments (derivatives) – фінансові контракти або фінансові інструменти, що

походять із (базуються на) інших фінансових інструментів(ах), які називають базовими інструментами. До деривативів відносять: 1) інструменти, розрахунки за якими провадитимуться у майбутньому; 2) інструменти, вартість яких змінюється внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу) або інших змінних, що є базисними; 3) інструменти, які не потребують початкових інвестицій. Основними видами похідних фінансових інструментів є форварди, ф'ючерси, опціони та свопи. Їх поділяють на умовні (біржові та позабіржові опціони, а також різні види страхування контрактів) і безумовні (ф'ючерси, форварди та свопи) [4].

Ринок деривативів є доволі молодим сегментом фінансового ринку та представлений ф'ючерсними контрактами, опціонами та опціонними сертифікатами. Протягом 2015 року Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку України (НКЦПФРУ) розроблено пакет законодавчих актів із питань розвитку ринку деривативів за участю Комісії спільно з Європейським банком реконструкції і розвитку, Міністерством фінансів України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством аграрної політики та продовольства України, Національним банком України, Міжнародним валютним фондом та USAID, а саме: проект Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів)» (реєстраційний № 3498 від 20.11.2015 року), «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо регульованих ринків та деривативів)» (реєстраційний № 3499 від 20.11.2015 року), «Про внесення зміни до Бюджетного кодексу України (щодо регульованих ринків та деривативів)» (реєстраційний № 3500 від 20.11.2015 року) та «Про внесення зміни до Митного кодексу України (щодо регульованих ринків та деривативів)» (реєстраційний № 3516 від 24.11.2015 року). Зазначені законопроекти враховують передову міжнародну практику, насамперед Рекомендації Міжнародної асоціації свопів та деривативів (ISDA), Принципи регулювання та нагляду за ринками товарних деривативів (IOSCO), а також останні законодавчі зміни в Європейському Союзі – Директиву про ринки фінансових інструментів (MiFID II), Регламент про ринки фінансових інструментів (MiFIR) та Регламент про позабіржові похідні інструменти, центральних контрагентів і торгіві репозиторії (EMIR).

Протягом 2011-2015 років кількість випусків деривативів, що перебувають в обігу на фондовому ринку, зросла з 209 до 343 штук. Із них кількість випусків, допущених до торгів на фондових біржах, збільшилася зі 140 до 244 штук, а їх питома вага у загальних випусках – із 67% до 71,14% (табл. 1). На кінець 2015 року в структурі біржового списку у розрізі фондових бірж за кількістю деривативів виділяється «Українська Біржа» – 190 деривативів (77,9%), фондова біржа «Перспектива» – 45 (18,4%), «Українська міжбанківська валютна біржа» – 9 (3,7%).

Таблиця 1

**Показники обігу випусків деривативів
на фондовому ринку України станом на кінець року**

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Всього випусків, що перебувають в обігу на фондовому ринку, шт.	209	320	349	333	343
у т.ч. допущені до торгів на фондових біржах					
- кількість, шт.	140	230	265	239	244
- питома вага, %	66,99	71,88	75,93	71,77	71,14

L;thtkj^ побудовано за даними [5]

Незважаючи на зростання кількісних показників, спостерігається скорочення вартісних показників торгівлі деривативами протягом 2011-2015 років (із 23,98 млрд. грн. до 5,87 млрд. грн.) (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка обсягу та питомої ваги торгів деривативами
на фондовому ринку України протягом 2011-2015 роках**

Вид ринку	2011	2012	2013	2014	2015
Усього, млрд грн	23,98	24,91	18,01	9,60	5,87
у т.ч.					
біржовий ринок, млрд грн	23,82	24,77	18,01	9,59	5,83
Питома вага біржового ринку, %	99,33	99,44	100,00	99,90	99,32

Джерело: побудовано за даними [5]

Питома вага біржового ринку деривативів протягом усього аналізованого періоду перевищувала 99%. ТОП 10 деривативів, які користувалися попитом на біржовому ринку (за обсягом виконаних біржових контрактів) представлені ф'ючерсними контрактами без поставки базового активу (валюти, фондового індексу, процентної ставки), емітовані ПАТ «Українська біржа». ТОП 10 деривативів, які користувалися попитом на біржовому ринку (за кількістю біржових контрактів) – це ф'ючерсні контракти без поставки базового активу (фондового індексу, валюти) ПАТ «Українська біржа», а також ф'ючерсні контракти без поставки базового активу (процентної ставки) ПАТ «ФБ «Перспектива».

В умовах підписання Україною угоди про асоціацію з ЄС необхідним є створення регульованого ринку деривативів відповідно до його Директив у частині повноцінного функціонування позабіржового ринку деривативів, проведення генеральних угод та ліквідаційного нетингу. Це створить передумови для підвищення ефективності та функціональності ринку капіталу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Нікончук В. В. Фондовий ринок у системі інституціональних інновацій глобалізованого фінансового ринку / В. В. Нікончук // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 253-258.
2. Захаркін О. О. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств на фондовому ринку / О. О. Захаркін // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 1. – С. 163-172.
3. Щербина А. Г. Інновації законодавства України щодо торгівлі на фондовому ринку / А. Г. Щербина // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2013. – № 1. – С. 255-268.
4. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
5. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України – 2015: Ринок цінних паперів України: повне перезавантаження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf